

ПАКУЛЬСЬКІ ХУТОРИ

Сьогодні на карті Чернігівського району навколо села Пакуль надибуємо такі населенні пункти, як Лінея, Семенягівка, Локотьків, Карандівка, Конюшивка, Пильня, Папірня, Завод, Рудня. А в давнину тут були ще й Михнівка, Чиківка, Грабовщина, Шурутівка, Борисівка.¹ Хоча в сучасних виданнях їх подають як села, однак, треба зазначити, що всі вони хутірського походження...

Архівні матеріали допомагають нам з'ясувати час і причини виникнення хуторів, розташованих навколо Пакуля. У середині XVII століття на звільнених від польської шляхти землях починають швидкими темпами розвиватися сільське господарство та промисловість. Старі пакуляни стверджують, що сам гетьман Богдан Хмельницький видав Універсал про будівництво рудинських заводів для забезпечення країни залізом і виробами з нього². Ось таким чином і з'явилася неподалік від Пакуля (на річці Пакульці) Рудня. Тільки це вже сталося за гетьмана Івана Брюховецького³. На березі річки стояв завод, на якому з болотної руди виготовлялися металеві вироби, а зовсім неподалік містилися житлові споруди. Отож це поселення цілком органічно одержало назву Рудня. А у XVIII столітті рудинський завод перепрофілювали під паперовий. Це підприємство впродовж тривалого часу мало назву Новий Завод. (Зараз хутір Завод).

У ході розповіді про пакульські хутори потрібно підкреслити ще одну досить важливу деталь: XVIII століття було періодом могутності Києво-Печерської Лаври. Серед багатьох вотчин, котрі плідно трудились на Лавру, значиться й Пакульська. (Сюди входили села Пакуль, Навози, Мньов, Ведильці, Ковпита, Кархівка, Жидиничі та ін). Поруч з Пакулем (нижче за течією Пакульки) на початку XVIII ст. будується паперовий завод. На ньому виробляли папір для Лаври⁴. Ось так і «народилось» поселення, що дістало назву Бумажний Завод (нині хутір Папірня).

Для забезпечення господарських потреб навколишніх селян на річці Пакульці (поч. XVIII ст.) починають інтенсивно «виростати» водяні млини. І зовсім недалеко від хуторів Рудні та Бумажного Заводу з'являється ще один — Пильня⁵. Тут за допомогою водяного млина пилялося дерево з пакульської пущі. А в 1742 році водяні млини зводяться в Михнівці та Борисівці⁶. Жителі Пакуля Григорій Михневич та Давид Борисенко збудували на річці свої власні млини⁷. Тому природно, що саме їхні прізвища лягли в основу назв поселень, які виникли поряд. Спочатку тут жили робітники, котрі працювали на власників млинів, а згодом хутори розрослись.

Вже в 1755 році в «гурті» хуторів, що існували раніше, згадуються нові: «На той речке Пакульке выше Михновской гребля, на оной мельница Николая Локутка да Василя Липека (ще в ті часи поселення біля млина мало назву Чиковський — А. Л.)... На той же речке Пакульке выше означеных мельниц в урочищи Локоткова гребля на оной мельница Ивана Филипова... выше Филиповичевой гребля на оной мельница пакульского священнического наместника Василя Грабовского...»⁸. Слід додати, що згодом поселення біля млина Івана Филипова в документах зустрічається під назвою «хутор Филиповичев». Однак з часом з'являється й інша назва. У 1781 році ми зустрічаємо такий запис: «Хутор

Филиповичев, он же и Лотков...»⁹ Тобто це поселення спочатку мало назву свого засновника Івана Филипова. Тільки потім, з плином часу, одержало назву від урочища «Лотков». Сьогодні хутір більше відомий як Локотьків. Старі люди села пояснюють виникнення назви Локотьків від того, що хутір лежав на березі річки Пакульки і саме в тому місці, де ця річка робить поворот, тобто нагадує лікоть. Звідси і назва Локотьків.

У середині XVIII століття виникає ще один хутір — Грабовщина. Він входить у володіння Грабовських, священників при Троїцькій церкві села Пакуль. «Вне того двора при винокурне означенный хутор за селом. В нем изба новая 1, комора 1, сарай 1. В ней живет Михаил Кисель лет 39... Вышепоказанная винокурня о двух котлах»¹⁰. Хутір містився між селом Пакуль та хутором Борисівка. Як ми вже згадували, за хутором Локотьків в давні часи існував хутір священницького намісника Василя Грабовського. З документа середини XVIII ст. дізнаємося про господарство, що розташувалось на цьому хуторі: «Оного Василия мельница на речке Пакульки от села расстоянием верст на 5, о двух колах, мучная, в год прибыли получают можно (ежели мокреное время) разной пашне четвертей на десять, а в присушное время никакой прибыли нет. Такова и суконовальня о трех толчеях, только что введенная. Получить можно рублей до двух. При той мельнице хата бездворная 1, сарай 1, комора 1. Живущий в ней мирочник Гаврило Лизун лет 60, уроженец села Пакуля...»¹¹ Час не зберіг нам ні назви цього поселення, ні його самого.

У середині XIX століття життя пакулян погіршилось у зв'язку із занесенням їх земельних ділянок піском. Можливо, це й поклато початок новій хвилі появи хуторів. Селяни цілими сім'ями виселялися на кращі землі поблизу села. Хутори виникали на землях біля болот або при колодязях. Закономірно, що поселення згодом дістали ймення перших переселенців. Так виник хутір Шурутівка (від прізвища селянина Шурути), а тоді Семенягівка та Карандівка (відповідно прізвищ Семеняга та Каранда). Всі вони згадуються вже в 1859 році. А ось цікавий запис 1877 року про хутір Такунів: «...вместе с Радченковым и Конюшинским они сливаются в один хутор. Получили они названия от фамилий крестьян: сначала выселился отдельным хутором крестьянин Такун, потом рядом поселился крестьянин Радченко и Конюша; число дворов постоянно увеличивается путем рождаемости»¹². До наших днів дійшла назва хутора Конюшівка. У цьому ж році згадується і хутір Дорошківський*, що з часом увійде до складу поселення Семенягівки. Наприкінці XIX ст. згадується хутір Лінея.

Назви поселень змінювалися неодноразово. Відбувалися зміни і в складі самих поселенців — одні приходили і залишалися з сім'ями тут, інші шукали кращої долі в далеких краях, так поступово складалися родини хутірських сімей, коріння яких було далеко в глибині століть і тісно пов'язувалось з історією рідного краю.

Виникнення рудні, паперового заводу, пильні, водяних млинів позначилося на структурі населення. У ці місця за заробітком приходило багато нових людей. Серед простих робітників зустрічаємо і майстрових працівників. Так, на папірному заводі з Пакуля працювали майстри Василенко, Полазниченко,¹³ а майстер Савчук був родом з Російської сотні села Єриловичі. Серед них з Польщі були Галуза та Шкуратівський. У Рудні трудилися пакуляни Андрій Рак, Іов Мекшун, Марія Завадєлиха, Трохим Мельниченко, Левко Іволга, Павло Руденок, а також ті, хто прийшов сюди з Польщі. — Клим Литвиненко, Омелян Литвин,

х. Дорошківський (він же хутір Семінажа, Дорожки). Списки населених мест Российской империи, по сведениям 1859 года. — Черниговская губерния. — Сп. Петербург, 1866. — С. 12.

Марко Ятченко, Німець. У хуторах Локотьки та Чиківка постійно проживали Шакун та Лекутченко, а інші приходили з навколишніх сіл — Галушко з Ковпоти, Ломонос із Сивок, Орленок з Жеведі¹⁴. І нині серед пакульських прізвищ переважають прізвища давніх поселенців.

Хутірське господарство закріплювало поселенців не тільки роботою. З середини XVIII ст., коли прізвища стали одержувати прості люди, в нашому краї селян найменували залежно від професії та назви поселення, в якому вони жили. Так виникли прізвища: Руденок — який жив на х. Рудня; Волевач — від професії воловик на папірному заводі; Мельник — що працював на водяному млині; Пильник — від того, що жив і трудився на х. Пильня, де пилявся ліс; Борисенко — від прізвища засновника хутора та від його назви; Пастушенко, Чередниченко, Конюша — прізвища виникли від роду занять. А ось запис, який свідчить про виникнення прізвища: «Живет вдова Мария Заводилиха 50 лет... уроженка оной деревни... сын ее Григорий Заводиленко».¹⁵ З часом це прізвище змінилося на Заводенко.

Сьогодні завдяки прізвищам ми згадуємо про існування в нашому краї в давні часи хутірського господарства. Після імператорського указу від 1786 року занепали промислові заводи біля Пакуля, але на їх місці залишилися поселення працівників. У 1986 році після Чорнобильської катастрофи не стало хутора Локотьків. Ще раніше під час проведення політики укрупнення зникли хутори Борисівка, Михнівка, Чиківка, Конюшівка.

Пролітають роки. Бурхливі події століть зносять з карти багато поселень. Але в історії рідного краю вони залишаються, живуть у людській пам'яті. Нерідко в цих місцях можна почути: «Вчора були на Чикавці... їхав через Михнівку... ходили в ліс за Конюшівку». Пам'ять народна не схожа на комп'ютер: на ній нічого не можна стерти, вона нічого не забуває, а навпаки, передає нащадкам.

1 Державний архів Чернігівської області. Ф. Р. — 942. — Оп. 1. — Спр. 6398. — Арк. 16.

2 Анкета-довідка про населений пункт с. Пакуль Чернігівського р-ну: 1963. Арк. 7.

3 Федоренко П. К. Рудни Левобережної України в XVII — XVIII в. в. — М. 1960. — С. 138.

4 Мащок О. Я. Папір та філіграні на Українських землях (XVI — поч. XX ст.) — Київ, 1974. — С. 61.

5 Шафонский А. Черниговское Наместничество. Топографическое описание. — Киев, 1851. — С. 228.

6 Лазаревский А. Список водяных мельниц Черниговского полка (1742 г.). // Зап. Черн. губ. стат. комит. — 1872. — В. 5 — 6. — С. 121 — 122.

7 Центральний Державний історичний архів України. — Ф. 128. — Оп. 4 (вотчини). — Спр. 118.

8 Там само.

9 Пашенко Д. Описание Черниговского Наместничества (1781 г.). // Записки Черниговского Губернского статистического Комитета. — 1868. — кн. 11. — С. 38

10 ЦДІА України: Ф. 57. — Оп. 1. — Спр. 7. — Генеральний опис Лівобережної України 1765 — 1769 рр. — Арк. 290.

11 Там само.

12 Державний архів Чернігівської області. — Ф. 154. — Оп. 1. — Спр. 160. — Арк. 2.

13 Кошарнівський М. З історії старої паперової промисловості на Чернігівщині // Бібліологічні вісті. — 1980. — № 3—4. С. 65.

14 ЦДІА. — Ф. 57. — Оп. 1. — Спр. 7. — Арк. 216 — 296.

15 Там само. — Арк. 281.